12. Седов В.В. Восточные славяне в VI – XIII вв. – М., 1982. – 328 с.
13. Седова М.В. Ювелирные изделия Древнего Новгорода (X – XV вв.). – М., 1981. – 195 с.
14. Собрание древностей Н.М. Тарновского // АЛЮР. – Т. 1. – 1889. – 223 с.
15. Успенская А.В. Нагрудные и поясные привески // Очерки по истории русской деревни X – XIII вв. – Вып. 43. – М., 1967. – С. 88-133.
16. Ханенко Б.И., Ханенко В.Н. Древности Приднепровья. – Вып. 5. – К., 1902 – 64 с., XL табл.
17. Kiewer Rus // Credo Christianisierung Europas im Mittellalter: Katalog. – Band II. – Petersberg, 2013. – 831 s.
18. Paulsen P Axi und kreuz in Nord und Osteutopa. – Bonn, 1956. – 280 p.

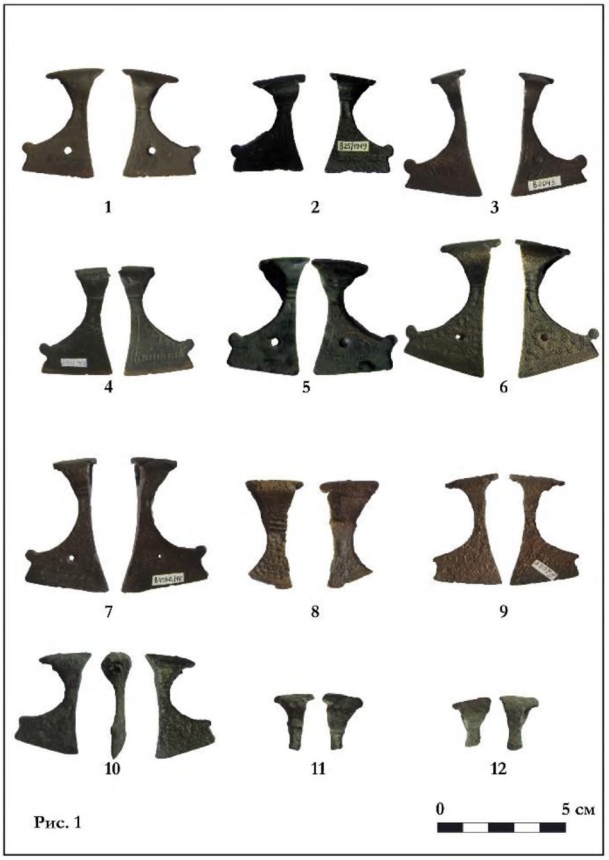

Мал.1.

Мал.2.

УДК 398.332.12 (477.87)

Оксана Тиховська

Специфіка обрядів жертвоприношення на Закарпатті (за розвідкою Федора Потушняка «Жертва в народном віруваню»)

Проаналізовано специфіку обрядів жертвоприношення за часів язичництва, а також осмислено збережені елементи цих давніх ритуалів, що були зафіксовані Ф. Потушняком у XX столітті на Закарпатті (праця «Жертва в народном віруваню»). Акцентовано на різновидах жертв, їх семантиці, психологічному підґрунті їх появи, виявлено взаємозв'язок між елементами

ритуалу жертвоприношення та давніми віруваннями праслов'ян.

***Ключові слова**: божество, вірування, жертвоприношення, міф, ритуал, обряд,Федір Потушняк.*

In the article, specific character of sacrifice ceremonies at the time of paganism we reanalyzed, and also the extant elements of these ancient rituals which were found by F. Potushnyak in Transcarpathia in XX century were interpreted (work "The sacrifice in a folkbelief"). The emphasis is placed on types of sacrifices, their semantics, psychological bases of their appearance, and interconnection between the elements of the sacrifice ceremony and the bygone beliefs of the ancient Slavs were revealed.

***Key words**: diety, beliefs, sacrifice, myth, ritual, ceremony, FedirPotushnyak.*

Обряд жертвоприношення, за свідченням вчених, виник ще в епоху палеоліту й мав на меті певним чином структурувати життя первісного суспільства. Мірча Еліаде довів, що цей ритуал міг виникнути тільки у середовищі людей з релігійним світоглядом. З найдавніших часів «релігійна людина розташовує власний ідеал у позалюдській площині, яка розкривається у міфах. Справжньою людиною можна стати, лише виконуючи настанови міфів, імітуючи богів. Подібне imitatiodei (наслідування богів – О.Т.) іноді є для примітивних народівдуже серйозною відповідальністю […] Деякі криваві жертвоприношення знаходять своє виправдання в божественному основному акті: inillotempore (у ті часи – О.Т.) бог убив морське чудовисько і розрізав його тіло, щоб створити Космос. Людина повторює цю криваву жертву, в деяких випадках навіть людську, коли хоче побудувати селище, храм чи навіть просто хату» [1, с.54]. Таким чином, первісні жертвоприношення мали уподібнити людину до Бога-творця, процес творіння передбачав смерть, вбивство якоїсь істоти заради використання її енергії для появи чогось нового (простору, якості, життя). «Згідно з міфами давніх землеробів, людина стала смертною істотою, яка живе статевим життям і приречена на працю, після первісного вбивства; ще до міфічної епохи божественна істота, доволі часто жінка чи дівчина, рідше – дитина або чоловік, пожертвували собою, щоб з їхнього тіла виросли бульби або плодові дерева. Цей перший злочин докорінно змінив людське буття. Самопожертва божественної істоти започаткувала необхідність харчування і фатальність смерті, а отже і сексуальність, єдиний спосіб забезпечення неперервності життя. Тіло божества, принесеного в жертву, перетворилося на їжу, душа його спустилася під землю, де заснувала Царство мертвих» [1, с.54].У наукових джерелах існує декілька гіпотез про походження обряду жертвоприношення й психологічну мотивацію людей для здійснення цього ритуалу:

1. «Жертва виступала знаком поклоніння людини перед божеством, як прояв покірності, вдячності (перша здобич на полюванні, перші плоди тощо).
2. "Теорія дару" – первісна людина уявляла собі надприродні сили за своєю подобою, тому намагаючись задобрити їх, пропонувала їм те, чого вони, на думку віруючого, потребували – продукти харчування, знаряддя праці, зброю, одяг тощо.
3. Теорія Г. Спенсера (сформульована в праці "Основи соціології"), який виводив первісний зміст жертвоприношення із заупокійних дарів, тому

жертвоприношення за своїм змістом – це не що інше, як годування покійників» [3, с.49].

Згадані теорії О. Ковальков доповнює спостереженням про те, що жертвоприношення передбачає тісне переплетіння кількох часових вимірів – теперішнього, минулого та майбутнього. «З одного боку, жертва, принесена божеству чи душам померлих родичів у конкретний момент часу (тепер), завжди звернена у минуле: вона виконується за сценарієм, розробленим у минулому і адресат обряду жертвоприношення у багатьох випадках також жив у минулому. З іншого боку, результат жертвоприношення віруючий прагне отримати у майбутньому. Присутність же того, до кого звернений обряд, людина відчувала постійно. Таким чином жертвоприношення, здійснюване тепер з постійною оглядкою в минуле, завжди спроектоване в майбутнє. Адже саме там очікується отримання допомоги від принесеної сьогодні жертви» [3, с.50].

Обряд жертвоприношення став предметом вивчення багатьох вчених, різні його аспекти аналізували Д. Зеленін, О. Потебня, Дж. Фрезер, Е.Тайлор, Б. Рибаков, Н. Велецька, В. Давидюк, Ю. Климець, В.Соколова. У значно трансформованій формі він дійшов до XX та XXI століть, і багато різновидів цього обряду зафіксував Ф.Потушняк на Закарпатті (с. Осій).

Метою статті є осмислення специфіки обряду жертвоприношення на Закарпатті, виявлення взаємозв'язку між елементами цього ритуалу та давніми віруваннями праслов'ян. Ф.Потушняк слушно трактує будь-яке свято як релігійний феномен, обрядодію, добровільний прояв радості, котрий зумовлений певним збігом обставин. Кожне свято передбачало здійснення жертвоприношення у тій чи іншій формі, оскільки саме в такий спосіб відбувалося спілкування між богами (або духами) і людьми. «Жертва – це умовна данина вищій силі, щоб вона не опиралася волі людини, сприяла або допомагала, словом, щоб вдалося здобути добре ставлення до себе, або подякувати, чи покаятися в гріху» [7, с. 138]. Як відомо, язичники вірили, що їх життя залежить від вищих сил, які можуть допомагати і карати, вносити корективи у сценарій долі. Світогляд наших предків базувався на почутті залежності від непізнаного, того, що перебуває за межами розуміння, а дієвим способом впливу на вищі сили уявлявся ритуал жертвоприношення. За спостереженням В. Куєвди, «на рівні соціально-символічної «компетентності», властивої більшою мірою слов'янському світові, мотив офіри виступає як поширена форма опису реалізації «обміну», як первісна модель взаємостосунків людини (суспільства) і природи або свідомості та світу. Офіра належить як світові «смерті», так і світові «життя», і здійснюється у невизначеному «міжсвітті», залишаючись сакральною в своїй самодостатності. Посередницька, медіативна функція офіри репрезентує зазначений обмін з погляду панування у ньому вітально-репродуктивної метафористики і виступає предтечею архаїчної уяви про абсолютну тотожність - протилежність «людини» і «світу», що дозволяє вбачати у «житті» людини «життя» світу, а у «смерті» людини - «смерть» світу» [4, с.133].

Жертвоприношення як обряд еволюціонував, трансформувався у свідомості нашого народу: «На нижчому ступені, жертва є своєрідним торгом, обміном або хитрістю, з магічним підґрунтям. Таким збереглося це поняття і до сьогодні в

народних віруваннях. Жертва, як слово, означає скоріше подарунок, подарунок з вищим наміром, віддзеркалюючи народні уявлення про «вищий світ», між котрим і людиною є взаємостосунки, хоча і не повна залежність» [7, с.138]. Таким чином, різновидом жертви уявлялася молитва (замовляння), прославляння вищої сутності (божества), і такою є її семантика в сучасних релігіях. Ф.Потушняк трактує таку жертву як неусвідомлену до кінця, як механічний акт, котрий «не передбачає розуміння суті, [...] внутрішнє розуміння підміняється груповим [...]Жертва постає як наслідок різних магічних мотивів, страху і покаяння. На нижчому ступені подібні прояви жертви є лише магічними актами» [7, с.138].

З появою організованого, «вищого побуту» жертва усвідомлюється як«певний спосіб взаємостосунків між божеством і людиною» [7, с. 138]. Ф.Потушняк висловлює припущення, що перші жертви були пов'язані з культом предків, котрих ототожнювали з божеством, арізні природні явища – вогонь, вода, земля і подібні лише згодом набули антропоморфних ознак, і їх теж почали вшановувати жертвами.На думку вченого, найдавнішою була тваринна жертва, своєю їжею мисливці ділилися з вищою силою – «людина просто кидала жертву на відповідне місце, вішала на дерево...» [7, с.138]. З плином часу уявлення про способи задобрення вищих сил змінилися, люди почали приносити жертви і через спалення, а це символізувало бажання божества отримати «лише внутрішню сутність жертви» [7, с.138]. З появою землеробствау ролі жертв постають також рослини, оскільки вони становлять цінність для людей як їжа, джерело життя. Жертвами стає «все, що вживала людина, а також напої – сома, вино, пиво, молоко та ін.»[7, с.138], оскільки за своєю сутністю вони нібито мають стосунок до вищого світу. Відомо, що, зустрічаючи весну, східні слов'яни клали на землю хліб. «Це був подарунок душам предків, весні й одночасно жертва землі [...] З хлібом виїжджали перший раз орати, кришили його і разом із зерном кидали в землю. Залишком господарських жертв духам природи і душам померлих родичів на знак подяки за щедрий врожай можна вважати і звичай залишати у полі жмут нескошених колосків» [3, с.49]. За спостереженням Г.Лозко, найважливішою пожертвою всіх арійських народів був священний напій – сома. «Обряд урочистого пролиття Божественного напою у Вогонь був основою всякого моління і свята [...] Жертводавець спостерігає, як боги беруть його дарунок, а жрець за допомогою відомих йому символів (колір вогню, напрямок і колір диму, шум крони священного дерева, під яким здійснюється священний обряд) віщує про майбутнє» [6, с.186]. Г.Лозко, відштовхуючись від Велесової Книги, стверджує, що для наших предків-язичників не характерними були людські жертвоприношення, на відміну від культури варягів. Жертвами, на думку дослідниці, ставали напої, їжа, тварини. «При пожертвуванні напоїв та іншої їжі, її зі спеціальною молитвою виливають чи кладуть у вогонь, воду, на землю. До вогнища також кладуть духмяні трави, пахощі яких при згоранні створюють відчуття урочистості й Божественного ладу» [6, с. 187]. Слід відзначити, що питання про людські жертвоприношення на території України залишається відкритим, думки дослідників стосовно ймовірності цього явища різні.

Жертва в народному віруванні обумовлена різними магічними уявленнями, жертвою могло бути все, що «люди вважали цінним, необхідним для життя, –

зазначає А.Кузьмін. – У хліборобів це були найкращі плоди їх праці – фрукти і злаки, котрі найчастіше спалювали або залишали під відкритим небом. Квіти також приносили в жертву богам, і ця традиція, правда з дещо іншим соціальним змістом, існує й у наш час...» [5, с. 56 – 57]. За спостереженням Ф.Потушняка, специфіка жертви залежала від об'єкта, якому призначена й зумовлювалася цим об'єктом. Дослідник виокремлює жертви непрямі (релятивні) – «ті, котрі за згодою людини перетворюються на жертву, тобто починають належати вищій силі, коли настане певний час або якийсь умовний стан сам по собі» [7, с. 138]. Так, жертвами «нечистому» є все зайве, непотрібне, те, що залишається на сам кінець: «останній овоч, останній шматок хліба, шматок полотна, відрізки, остання тріска і т. д., а потім все, що розбилося, «відпало» від людини, те, що при нагоді впало, що людині вислизнуло з рук (що впало з руки дається вже «йому», «хай йому вже буде»). Наприклад, яблуко, яйце, що покотилося (перейшло в інший, невідповідний стан), належить «йому». Так само і яйце-зносок. […] Все ненормальне дається йому: деформований овоч, як і подібний продукт людської праці. Худоба, яка народжується з дефектами (має більше ніг, видовжену одну частину тіла і т.п.), належить «йому» – у цих вадах бачать прояв «його» влади» [7, с.139]. Однак усі ці речі й тварини, котрі мали відхилення від норми могли стати жертвою лише, якщо цього прагнула людина, якщо вона хотіла принести їх у дарунок. У народних віруваннях кульгавість, косоокість, мертвонароджені трактуються як прояв втручання темних сил, фізіологічний дефект сприймається як маркер належності темному світу. «Як правило, такої породи бояться, «бо це чортове. […] Тому дотикатися і входити в контакт з подібними речами небезпечно. Це порушує його владу і дає йому право виступити проти людини, тому те, що є «його, йому треба віддати» [7, с. 139]. Таке жертвоприношення символізувало визнання людиною влади «нечистого», його права розпоряджатися тим, що відрізняється від загальноприйнятих стандартів, виходить за межі норми, а, отже, не має місця у світі людей. Залишаючи собі те, що має певний дефект, людина нібито могла вступити в конфлікт з «нечистим» і накликати на себе його гнів. Тому задля уникнення конфлікту з «уособленням зла» й отримання його прихильності певні речі й тварини ставали мотивуючим подарунком для нього.

Жертвоприношення відбувалися за межами населених пунктів, якомога далі від людських очей – «все ненормальне відносять на неприступне, глухе місце, де ні люди, ні домашні тварини, ні худоба не ходять, оскільки бояться «його»[7, с.139]. Обряд був огорнутий ореолом таємничості і відбувався у тій просторовій площині, що асоціювалася з потойбіччям. Жертвоприношення символізувало готовність і прагнення людини до діалогу з непізнаним, з тим, що її лякає. Людина віддає щось з доброї волі, і «водночас очікує за це недоторканність свого, добре ставлення або й допомогу» [7, с.139]. Ф.Потушняк окреслює психологічні передумови жертвоприношень, наголошуючи, що людина потребує впевненості у своїй безпеці і тому «може укласти з «ним» контракт, угоду або й торгуватися» [7, с.139]. Вчений наголошує на існуванні народних уявлень про те, що темна сила нібито «потребує володіння певними речами зі світу людей. Вона має лише певні речі у своєму володінні, над іншими влади не має» [7, с.139]. А тому жертвоприношення деякою

мірою мали б задовольнити її прагнення підкорити собі якусь часточку світу людей.

Іншим різновидом жертви є власне жертва, жертва пряма, не маркована зовнішніми чи внутрішніми ознаками, які б вказували на її «інакшість», відмінність від існуючих стандартів. Принесення таких жертв«полягає в прихованій дії з метою здобути собі за неї ласку божеств і демонів, духів і подібне, їх співучасть в задуманому плані, але в кожному разі вільну дорогу для здійснення планів, або лише як прояв вдячності за надану допомогу (релігійні жертви). Вона подекуди усталилася в звичай, в сталий контакт з певною силою, яку людина немов змушена приносити, щоб прокладати собі дорогу в житті під час свого існування» [7, с.139].

Цікаво, що в народних віруваннях жертвами часто вважалося все перше і останнє, воно«відкидається на бік, наприклад, перший овоч з дерева, перший качан кукурудзи: ягня, порося, а деколи і теля дається «на боже», щоб «велося». Зрозуміло, що тут жертва приноситься тому вищому принципу, що всьому дає зріст, і тому, що над всім силу має. Так само після закінчення справи залишки віддаються «йому» (тут уже злому принципу, щоб він був задоволеним, бо воно близько і довкола нас). Тому, наприклад, і перший танець на гусках, що музики його грають, це чортовий танець. Музики один або і три танці гудуть «на пусто», під час яких не танцюють (у долинян). Це відповідна жертва «йому», «щоб потім тихо сидів» [7, с.139]. Отже, символіка чисел відіграє важливу роль і в обрядах жертвоприношення. І «перше», і «останнє» – це те, що перебуває на межі, має стосунок і до «внутрішнього наповнення» (світу людей) і до «зовнішнього» (світу непізнаного, вищих сил). Їх природа дуалістична і, очевидно, щоб уникнути проникнення потойбічних сил у простір людей варто було створити кордон, через який вони не могли б проникнути, – віддати перше і останнє їм у дарунок – принести жертву. З іншого боку, невиконання таких приписів означало започаткування конфлікту з темною силою, «бо вона до того звикла, і засвоїла собі таке право раз і назавжди, […] тому людина мусить у такий спосіб хитро відкуповуватися. Це не данина (не подарунок), а жертва. Прямо вона інколи їх сама вимагає. Наприклад, ріка, буря, розбурхана стихія не заспокоїться, доки хтось не утопиться... Так само й інші стихії» [7, с.139].

У період домінування багатодітних родин панувало застережливе ставлення до першої або ж найрозумнішої, найталановитішої (тобто першої за розвитком) дитини. «Перша дитина родичам, як правило, помирає («не хоче бути»), а то передусім найрозумніша та найкраща. Те вище «бере собі це». (Тому не радіють дітям дуже розумним, а також не хваляться ними). «Його» намагаються обманути успішним продажем (звідси запроданий) і цілим рядом інших обрядів. Це, з одного боку, відгомін принесення дітей в жертву, яке колись існувало, як про те свідчать різні факти»[7, с.139]. Таким чином, маркером «інакшості», відмінності від загалу постає розум, талант (оскільки мудрість усвідомлювалася як пріоритет та ознака вищих сил) і жереб започаткування нового покоління в родині – символічне уподібнення до прапредка. Усі ці фактори спонукали наших предків ототожнювати таких дітей з мешканцями потойбіччя й психологічно вмотивовували необхідність принесення їх у жертву.В.Кирій та Л.Сікора згадують, що «населення Зарубинецької культури практикувало поховання в урнах тварин, дітей та жінок,

принесених в жертву божеству неба шляхом спалення живцем»[2, с. 35]. Дослідники відзначили, що вік дітей, принесених у жертву представниками Зарубинецької культури був не більше 7-8 років.

Жертвоприношення було органічною складовою обряду новосілля, котре асоціювалося з уявленням про нове життя в новому просторі, початок іншого відліку часу в межах створеного для себе (собою) «всесвіту». Таким чином людина підсвідомо ототожнювала себе з божеством, творцем. Переїзд до нової оселі асоціювався з уявленням про засвоєння непізнаного простору, який сприймався як результат метафоричного світотворення, оскільки «дім – це Всесвіт, який будує собі людина, наслідуючи взірцевий акт творення богів, космогонію» [1, с.31]. З іншого боку, нова оселя, не маючи ще господаря, могла трактуватися як власніть вищих, потойбічних сил, і, щоб відкупити її, «в новозбудованій хаті повинен був хтось померти, передусім дитина […]. Однак це можна відвернути тим, що до нової оселі кидали чорного когута, або чорну кішку, яких на другий день убивали» [7, с.139].Ф.Потушняк наголосив, що відгомін давніх людських жертв завжди стосувався якогось божества (старі слов'яни при будівництві дому, ставили в куток людські або й тваринні жертви, з метою, щоб в домі велося, щоб хтось постійно охороняв житло). Мірча Еліаде трактує жертвоприношення при будівництві як символічну імітацію первісної пожертви, з якої постав Світ. «Починаючи з певного типу культури, космогонічний міф трактує творення як акт убивства велетня (Імір у міфології германців, Пуруша в індійській міфології, П'ан-ку в китайській): з його органів постали різні частини Космосу. За іншими міфами, з принесеної в жертву доісторичної істоти і з її тіла народжується не тільки Космос, а йїстівні рослини, людські раси та різні суспільні класи. Звичай складання пожертви при будівництві походить з цього типу космогонічних міфів. Щоб «конструкція» (будинок, храм, знаряддя праці) була довговічною, її треба оживити, вдихнути в неї життя й душу. «Перенесення» душі можливе тільки через криваве жертвоприношення. У історії релігій, етнології, фольклорі відомо безліч форм складання пожертви, кривавої чи символічної, в ім'я будівлі» [1, с. 31]. Відомо, що під час будівництва давні слов'яни приносили у жертву дітей: «дух дитини, як істоти невинної, вважався могутнім захисником проти злих духів – саме тому дітей замуровували в стіну фортець (дитинців), щоб їхній дух захищав фортецю, саме з тої ж причини побутував звичай дуже давнього месопотамського походження, за яким дітей ховали під підлогою будинку» [2, с. 35].

Згідно з народними уявленнями, духи постійно потребують жертви від людини, бо їм завжди чогось не вистачає і власне такою є їх природа. Наприклад, «біс хоче «крижму», бо без неї він не почувається заспокоєним. На могилу повішельника кидають завжди якийсь предмет (те що належало йому). Дитині, якій виповнилося 2 роки, підстригають волосся й спалюють, обкурюючи її тим димом – жертва вищому принципу, що дає силу і зростання дитині, а з іншого боку, обкурювання – це охорона перед впливом нечистих духів, і хоч лише часткове знищення його перед можливим çàõâîðþâàíÿì, тому стрижуть і хлопців і дівчат. Домовику також ставлять дарунок: сіль, хліб (бо він пастир), аби худобу не бив» [7, с. 139].

Жертвоприношення є необхідним елементом ворожінь, деякі з яких потребують особливих жертв. Ф. Потушняк виокремлює «пряму жертву» - гроші, котрі «кидають до води при вмиванні, гроші в холод перед першим черпанням води, в святу криницю, гроші в церкві)... Також мертвому кладуть у рот гроші, в труну або деревище, щоб від нього відкупитися, і щоб він міг на тому світі ними відкупитися» [7, с.140]. Гроші у цих обрядах стають універсальним замінником колишніх тваринних, рослинних, людських та інших жертв, а їх використання свідчить про переосмислення уявлень про мешканців потойбіччя, антропоморфізаціювищих сил, наділення їх здатністю брати умовну участь у торгівельно-економічних відносинах.

Ф. Потушняк згадує про жертвоприношення, пов'язані з похоронною обрядовістю: «закопування писанок в могилу померлим, святкування на їхній могилі, принесення страв на їхні могили, псалтир, комашню і таке інше, котрі проявляються через ступінь уявлення про жертву» [7, с.140]. Семантика жертви в таких обрядах теж пов'язана з уявленням про необхідність прилучення покійників до потойбіччя (тризна, псалтир, «комашня»), вшанування померлих через принесення на їх могили страв, закопування писанок. «Жертовна тризна і понині залишається основою поминальних обрядів […] Кожне жертвоприношення зазвичай супроводжувалося трапезою. Жертва приносилася божеству в цілому, але учасники дійства допомагали йому її з'їсти. Таке застілля виконувало потрійну функцію. По-перше, це елемент єдиного обрядового дійства, без якого обряд втрачає свою цілісність. По-друге, спільна трапеза виконувала комунікативну і консолідуючу соціальну функцію. По-третє, жертовна тризна об'єднувала учасників свята з тими надприродними силами, на честь яких воно і проводилося» [3, с.51]. Таким чином, психологічне підґрунтя тризни обумовило збереження цього обряду й до нашого часу, хоча його первісна семантика значною мірою втрачена, а деякі елементи асимільовані християнською традицією.

Як жертви Ф.Потушняк трактує й різноманітні«давання» для різних цілей: за успіх у справах, здоров'я, здійснення намірів; тут жертвою може бути будь-який предмет, навіть нитка. Своєрідною жертвою є давання за померлого, «щоб йому було добре і на тім світі» [7, с.140], задля цього дають милостиню й дарунки жебракам, проводять парастаси. Тут жебрак, бідний, обездолений, який отримує дарунок, постає посередником між родичами й померлим,«відіграє майже ту саму роль, що й посередники у розвинутих формах обрядодій, такі як вогонь, жрець, посвячена тварина і подібне. – Тим більше, що старець, жебрак, винятки з роду, вони є уособленням чогось святого (на них показується «рука Божа» або демонічна)» [7, с.140]. Отже, давання милостині жебракам – це своєрідна жертва, котра повинна забезпечити тому, хто її дає, успіх у справах, господарстві. І навпаки – не дати милостиню злиденному трактувалося як гріх.

Жертвоприношення тісно переплетені з релігійними обрядами, доповнюють їх, є їх невід'ємною складовою і виконуються з тією ж метою – щоб «отримати допомогу від вищої сутності у певній справі або як знак вдячності за отриману допомогу «згори» – «за божу благодать» [7, с.140]. Різновидом жертвоприношень, на думку Ф.Потушняка, є ставлення хреста. «Селянин ставить хрест божеству, щоб

здобути прихильність Бога і отримати допомогу, перш за все, якщо в цьому є особлива потреба або ж це трактується як спокута за гріхи» [7, с.140]. Семантично до жертви близькі «пущення», піст, молитва – як прояв відданості вищій силі або ж як магічний акт, ритуальна спроба здобути прихильність божества. Сам обряд жертвоприношення виник внаслідок прагнення людини здійснити своє бажання, вберегтися від гніву вищих сил, налагодити контакт із божеством і домогтися його прихильності й сприяння у різних справах.

Ф.Потушняк вмотивовано прийшов до висновку, що жертва є релігійним феноменом (й феноменом народних вірувань) та має психічне підґрунтя в душі людини як еманація психічного нахилу, підкупу, вдячності. Жертва займає визначне місце в житті віруючої людини, є одним із головних проявів релігійного розвитку, але до з'ясування її основи особа не вдається. «Жертва нероздільно пов'язана з релігійним феноменом і окремо виступає в народних віруваннях. Окремі ознаки має жертва, присвячена предкам, символічним є роздавання милості, передусім милості за померлими […] Жертва із вдячності і примирення […] набуває характеру обміну і прохання. Жертва як прохання, вдячність, примирення виступає тут водночас, як прояв одного й того ж явища, при чому одне в інше переходить із легкістю, одне одного доповнюючи – як буттєвий прояв одного й того самого явища» [7, с.140].

Отже, поява ритуалу жертвоприношення зумовлена особливостями психології людини, її прагненням спокути та захисту перед тим, що лякає та постає персоніфікацією загрози або жорстокого судді. Швидше за все, різні види жертвоприношень мали на меті асимілювати страх або докори сумління й у такий спосіб дати можливість людині уникнути різних типів внутрішніх психологічних травм. Крім того, через принесення жертви людина отримала можливість наблизитися до божества, метафорично повторюючи сценарії космогонічних міфів.

Література

1. Еліаде М. Священне й мирське; Міфи, сновидіння і містерії; Мефістофель і андрогін; Окультизм, ворожбитство та культурні уподобання / Мірча Еліаде; [пер. з нім., фр., англ. Г.Кьорян, В.Сахно]. – К. : Основи, 2001. – 591 с.
2. Кирій В., Сікора Л. Етногенеза арійських та до індоєвропейських народів: історико-етнологічне дослідження / Віктор Кирій, Любомир Сікора. – Львів: ЛА «Піраміда», 2012. – 842 с.
3. Ковальков О. Час у структурі традиційної ментальності (на матеріалах української етнології) / Олександр Ковальков. – Кіровоград, 2011. – 170 с.
4. Куєвда В. Міфологічні джерела української етнокультурної моделі: психологічний аспект. Монографія / Володимир Куєвда. – Донецьк: Український культурологічний центр, Донецьке відділення НТШ, 2007. – 264 с.
5. Кузьмин А. Жертвоприношение: таинство в зеркале неба / А.Кузьмин // Природа. – 2002. – №4. – С.56-60.
6. Лозко Г. Українське народознавство / Галина Лозко. – 3-е вид., Х Видавництво «Див», 2005. – 472 с.
7. Потушняк Ф. Жертва в народном вірованю / Федір Потушняк // Літературна неділя. – Річник ІІІ. – Ужгород, 1943. – С.138-140.